

Таким чином, законодавець прямо відносить комерційну таємницю до об'єктів, права на які можуть бути предметом договорів комерційної концесії.

Беручи до уваги те, що за договорами комерційної концесії надаються права на використання об'єкта інтелектуальної власності, вважаємо, що таке надання опосередковується нормами щодо ліцензій. А тому при укладанні договорів комерційної концесії, предметом яких є комерційна таємниця, необхідно враховувати відповідні особливості, зазначені вище стосовно ліцензійних договорів.

Розділ 3

Правове становище суб'єктів в інноваційній сфері

3.1. Правовий статус суб'єктів інноваційної діяльності в Україні

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV⁴³⁹ інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Виходячи з положень цієї статті, можна зазначити, що не зовсім зрозумілим є питання щодо визначення суб'єктного складу відносин, віднесених до інноваційної діяльності. Аналогічні питання виникають щодо суб'єктного складу інноваційної діяльності і в Російській Федерації, де в ст. 2 Закону РФ «Про науку і державну науково-технічну політику» від 23.08.1996 р. № 127-ФЗ⁴⁴⁰ інноваційна діяльність визначається як діяльність (включаючи наукову, технологічну, організаційну, фінансову і комерційну діяльність), спрямована на реалізацію інноваційних проектів, а також на створення інноваційної інфраструктури і забезпечення її діяльності.

Отже, у процесі дослідження правової природи та нормативної

⁴³⁹ Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

⁴⁴⁰ О науке и государственной научно-технической политике [Электронный ресурс] : Закон Российской Федерации от 23.08.1996 № 127-ФЗ. – Режим доступу: // <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=138644>.

регламентації здійснення інноваційної діяльності в Україні виникає потреба у встановленні суб'єктного складу учасників такого роду діяльності. Важливим є питання про необхідність віднесення тих чи інших фізичних чи юридичних осіб до суб'єктів інноваційної діяльності. Установлення такого кола осіб можливе за наявності специфічного критерію, який дозволив би відносити таких осіб до інноваційних структур чи учасників інноваційної діяльності. Таким критерієм є факт участі особи в процесі створення нового продукту і доведення його до впровадження у виробничій чи інших сферах діяльності.

У загальноекономічному інноваційному процесі беруть участь різні за статусом та належністю суб'єкти: це і суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності, і фізичні особи – володільці прав на об'єкти інтелектуальної власності, і суб'єкти господарювання, які впроваджують інновації у виробництво, і суб'єкти господарювання, що надають певні послуги розробникам інновацій, та інші. Із залученням відносин, що пов'язані з розробкою, створенням, реалізацією інновацій та випуском нової чи вдосконаленої продукції, до сфери правового регулювання, вони набувають характеру інноваційних правовідносин, а суб'єкти, які беруть участь у них та є носіями суб'єктивних прав та обов'язків, стають учасниками інноваційних правовідносин⁴⁴¹.

Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів. Фактично можна стверджувати, що вказаний Закон до суб'єктів останньої відносить осіб (фізичних, юридичних) незалежно від національної

⁴⁴¹ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 154.

належності, а також їх об'єднання, які здійснюють будь-який із таких видів діяльності: 1) інноваційну діяльність; 2) залучають майнові та інтелектуальні цінності; 3) вкладають кошти в реалізацію інноваційних проектів.

Натомість законодавство країн пострадянського простору містить інші підходи до визначення кола суб'єктів інноваційної діяльності. Наприклад, Законом Республіки Казахстан «Про державну підтримку інноваційної діяльності» від 23.03.2006 р. № 135-III ЗРК⁴⁴² передбачається наявність двох категорій: 1) суб'єкти інноваційної діяльності, якими визнаються фізичні і (або) юридичні особи, що здійснюють інноваційну діяльність; 2) спеціалізований суб'єкт інноваційної діяльності – технологічний бізнес-інкубатор, технологічний парк, інноваційний фонд. У свою чергу, ст. 1 Закону Республіки Білорусь «Про державну інноваційну політику і інноваційну діяльність в Республіці Білорусь» від 10.07.2012 р. № 425-З⁴⁴³ закріплює, що суб'єкт інноваційної діяльності – фізична особа, в тому числі індивідуальний підприємець, або юридична особа, які здійснюють інноваційну діяльність. Відповідно до ст. 25 указанного Закону Республіки Білорусь до суб'єктів інноваційної інфраструктури належать: технопарки; центри трансферу технологій; венчурні організації; інші юридичні особи у випадках, передбачених законодавчими актами.

Слід нагадати, що інноваційний процес характеризується наявністю відповідних притаманних йому стадій. Тому особа в цьому процесі може брати участь або в рамках однієї чи кількох стадій, або в рамках усіх стадій. У першому випадку можна стверджувати про часткову (сингулярну) участь, у другому – повну (універсальну) участь. Така обставина є стимулятором для участі в інноваційній діяльності широкого кола осіб, наділених науково-технічним, науковим, виробничим, фінансовим та інтелектуальним потенціалом.

⁴⁴² О государственной поддержке инновационной деятельности [Електронний ресурс] : Закон Республики Казахстан от 23 марта 2006 г. № 135-III ЗРК. – Режим доступу: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=03279&all=all>.

⁴⁴³ О государственной инновационной политике и инновационной деятельности в Республике Беларусь [Електронний ресурс] : Закон Республики Беларусь от 10 июля 2012 г. № 425-З. – Режим доступу: <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=H11200425&p1=1>.

Серед учасників інноваційного циклу доцільно, на думку, Ю. Є. Атаманової, виділити такі групи суб'єктів: 1) розробники нових ідей, результатів інноваційної діяльності; 2) володільці прав на об'єкти інтелектуальної власності; 3) замовники, які можуть з'являтися як на стадії проведення наукової та науково-технічної діяльності, так і на стадії реалізації об'єкта інтелектуальної власності як інноваційної розробки, інноваційного продукту або інновації; 4) суб'єкти інноваційної діяльності, що власне доводять об'єкт інтелектуальної власності до стадії інноваційного продукту; 5) суб'єкти господарювання (інноваційно-впроваджувальної діяльності), що залучають інновації в реальний сектор економіки та реалізують їх у виробничому процесі⁴⁴⁴. Зазначений перелік учасників інноваційного циклу не вичерпує всіх суб'єктів, що включені до інноваційних відносин. Але саме ці фігури є особами, що безпосередньо зацікавлені у створенні та реалізації інновацій.

У загальному вигляді до учасників інноваційних правовідносин слід віднести: (а) суб'єктів інноваційної діяльності, які доводять об'єкт інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту, а також які впроваджують його як інновацію та/або виробляють інноваційну (інноваційноємну) продукцію; (б) суб'єктів інноваційної інфраструктури; (в) органи державної влади та місцевого самоврядування, а також інших суб'єктів, наділених щодо суб'єктів інноваційної діяльності організаційно-господарською компетенцією в інноваційній сфері; (г) володільців виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності – фізичних осіб, у разі самостійного створення ними об'єктів інтелектуальної власності, які надалі впроваджуються суб'єктами інноваційної діяльності як інновації⁴⁴⁵.

У контексті суб'єктного складу інноваційних правовідносин О. М. Вінник веде мову про учасників таких відносин, якими є суб'єкти інноваційної діяльності; органи (організації), наділені управлінсько-

⁴⁴⁴ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України: монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 156.

⁴⁴⁵ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 187–188.

контрольними повноваженнями у сфері такої діяльності; особи, що належать до інноваційної інфраструктури та споживачі інноваційної продукції⁴⁴⁶. Як було зазначено, учасниками інноваційної діяльності можуть бути фізичні та юридичні особи. Проте в деяких випадках учасниками такої діяльності визнаються і неправосуб'єктні утворення у формі тимчасових творчих колективів⁴⁴⁷.

Слід погодитися з тим, що коло учасників інноваційного циклу може бути як мінімальним та обмежуватися одним суб'єктом господарювання, який на різних етапах інноваційного процесу виступає в ролі й суб'єкта наукової (науково-технічної) діяльності, й суб'єкта патентно-ліцензійної діяльності, й водночас є суб'єктом інноваційно-впроваджувальної діяльності. Але перелік може бути й досить розгалуженим, коли на будь-якому етапі інноваційного процесу кожна функція з розробки, створення, впровадження інновацій виконується окремими суб'єктами господарювання. При цьому деякі учасники інноваційного циклу можуть виступати на відповідному ринку як професійні суб'єкти зі спеціальною правоздатністю⁴⁴⁸.

Особливу увагу, на наш погляд, необхідно приділити суб'єктам, які здійснюють фінансову підтримку інноваційної діяльності та кредитно-інвестиційне забезпечення наукових проєктів. До їх складу необхідно відносити інноваційні комерційні банки⁴⁴⁹. Однак, як свідчить практика, комерційні банки такого роду не змогли протягом останніх років стати основним джерелом фінансування нововведень. Основною з причин таких негативних тенденцій є віддаленість перспектив отримання прибутку і нездатність банківського управлінського апарату до оцінки можливостей юридичних осіб у здійсненні запропонованих ними інноваційних проєктів.

Саме основний вид діяльності суб'єкта господарювання зумовлює його

⁴⁴⁶ Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. / О. М. Вінник. – К. : Юрид. думка, 2005. – С. 281.

⁴⁴⁷ Жорнокуй Ю. М. Правове регулювання венчурного підприємництва (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. М. Жорнокуй. – Х., 2003. – С. 42–43.

⁴⁴⁸ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 158.

⁴⁴⁹ Данилов Ю. А. Создание и развитие инвестиционного банка в России / Ю. А. Данилов. – М. : Дело, 1998; Кургинян А. Инвестиционные банки / А. Кургинян // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 10. – С. 11–14.

визнання як суб'єкта певного виду господарської діяльності, різновидом якої є інноваційна діяльність. Такий законодавчо закріплений підхід дає підставу відносити до суб'єктів інноваційної діяльності тих суб'єктів господарювання, для яких заняття саме інноваційною діяльністю є основним різновидом їхньої господарської діяльності, а головним результатом роботи яких є створення інноваційних продуктів та (або) випуск інноваційної продукції⁴⁵⁰. Таке твердження ґрунтується на баченні того, що лише особи, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність, визнаються суб'єктами господарювання, на відміну навіть від таких споріднених суб'єктів господарського права, які здійснюють керівництво господарською діяльністю, в тому числі організацією такої діяльності⁴⁵¹.

На думку С. С. Алексеева, суб'єкт права характеризується двома основними ознаками: 1) це особа, учасник суспільних відносин (індивіди, організації), що за своїми особливостями фактично може бути носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Для цього особа повинна мати певні якості, що пов'язані зі свободою волі людини, колективу людей, до їх числа належать: а) зовнішня відокремленість; б) персоніфікація (виступ у зовнішніх відносинах як єдина особа – персона); в) здатність виробляти, виражати і здійснювати єдину волю; 2) це особа, яка реально здатна брати участь у правовідносинах, набула якості суб'єкта через юридичні норми. Іншими словами, юридичні норми утворюють обов'язкову основу виступу індивідів, організацій, громадських утворень як суб'єктів права⁴⁵². Таким чином, із правової точки зору суб'єкт інноваційної діяльності – особа, яка з огляду на характерні для неї ознаки, що визначаються юридичними нормами, може бути учасником правовідносин у сфері інноваційної діяльності.

З одного боку, інноваційна діяльність – це особливий різновид діяльності підприємницької, тому логічно припустити, що суб'єкт

⁴⁵⁰ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 159.

⁴⁵¹ Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : Атака, 2004. – С. 59.

⁴⁵² Алексеев С. С. Общая теория права : курс в 2-х т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – С. 138–139.

інноваційної діяльності повинен мати ознаки суб'єкта підприємництва. Однак, на наш погляд, як тільки-но діяльність суб'єкта виходить за межі «класичної підприємницької діяльності», як тільки-но з'являється бажання надати якому-небудь нововведенню (вже впровадженому або такому, що знаходиться на стадії ідеї) режим інновації і, таким чином, претендувати, наприклад, на державну підтримку, відповідні правовідносини ускладнюються, шляхом розширення їхнього суб'єктного складу. До останнього входять держава, суб'єкти інноваційної інфраструктури, для яких характерним є зовсім інший набір ознак.

На думку Н. М. Фролової, критерієм визначення суб'єкта інноваційної діяльності визнається майнове або особисте немайнове право на об'єкт, яке виникає в управненої особи за законом або договором і яке посвідчується відповідним документом (патентом, ліцензією і т. ін.). Володільці вказаного права набувають статус суб'єкта інноваційної діяльності⁴⁵³. Цей критерій відповідає одному з підходів до визначення інноваційної діяльності, за якого вона, по суті, ототожнюється зі створенням і подальшою правовою охороною певного об'єкта інтелектуальної власності⁴⁵⁴. Але, на нашу думку, слід урахувати, що по-перше, впровадження інновацій (наприклад, повна модернізація виробництва, оновлення технологічної бази, перехід на сучасні стандарти) не завжди має ознаку охороноздатності, а по-друге, наявності патенту недостатньо, на наш погляд, для визнання охоронюваного об'єкта інновацією, необхідними є дії, спрямовані на комерціалізацію (не секрет, що в наукових організаціях, у тому числі у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ), розробники отримують патенти з метою збільшити кількість своїх публікацій, не розраховуючи в подальшому в будь-який спосіб впроваджувати в життя свою розробку).

⁴⁵³ Фролова Н. М. Субъекты патентного права России : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Н. М. Фролова. – М., 1993. – С. 47.

⁴⁵⁴ Ершова И. В. Предпринимательское право : учебник / И. В. Ершова. – изд. 4-е, перераб. и доп. – М. : ИД «Юриспруденция», 2006. – С. 333–334.

Серед суб'єктів такої діяльності виділяють інноваційні структури, що створюються з метою інтенсифікації розроблення, виробництва та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції із спрямуванням взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни. Вітчизняними економістами⁴⁵⁵ запропоновано й проаналізовано стосовно українських реалій і інші давно випробувані світовою практикою інноваційні структури, такі як створення недержавних інноваційних фондів, які б взаємодіяли з державною інноваційною компанією або працювали б самостійно; формування спільних фінансових джерел (фондів) для зацікавлених у нововведеннях компаній; залучення або створення спеціалізованої страхової компанії, яка б страхувала інноваційні ризики; створення банку реструктуризації й розвитку (банку довгострокового кредитування); заснування лізингової компанії Українською державною інноваційною компанією й приватним капіталом та ін.

Сучасний розвиток інноваційної діяльності промислово розвинених країн передбачає можливості створення спеціальних структур, які професійно займаються інноваційною діяльністю. До останніх необхідно відносити: технополіси, технологічні парки, наукові «інкубатори», венчурні підприємства (ризикові фірми).

Найбільш потужними за своїми можливостями, що потребують також мобілізації значних матеріальних і фінансових засобів, є технополіси⁴⁵⁶. Вони є цілими регіональними утвореннями, до складу яких можуть входити декілька технологічних парків і парків інкубаторного типу.

Також суб'єктами інноваційної діяльності є технологічні парки, які порівняно з технополісами мають менші масштаби. Особливістю їх створення є те, що основою для діяльності таких утворень є база одного чи декількох вищих навчальних закладів із залученням окремих юридичних

⁴⁵⁵ Сизоненко В. О. Інституціональні аспекти інноваційної діяльності підприємств / В. О. Сизоненко, О. Ю. Білоус // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 7. – С. 121.

⁴⁵⁶ Коммерческое право : учебник. – Ч. 2 / А. Ю. Бушев, О. А. Городов, Н. Л. Вещунова и др. ; под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Ф. Яковлевой. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1998. – С. 92.

осіб. Як правило, створення технологічних парків передбачає впровадження нових конкурентоспроможних наукоємних технологій та їх істотний вплив на ринок продукції, виготовленої з використанням новітніх технологій. Відповідно до Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів від 22.05.1996 р. № 549⁴⁵⁷ інноваційною структурою є юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на підставі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників (вид Б), з визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованим на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції.

Учасниками інноваційної структури можуть бути будь-які підприємства, організації та установи незалежно від форм власності (з урахуванням обмежень, установлених законодавчими актами), зокрема:

- науково-дослідні та проектно-конструкторські організації, які працюють за профілем інноваційної структури;
- навчальні заклади, які працюють за профілем інноваційної структури або спеціалізуються на підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців із базових спеціальностей інноваційної структури;
- виробничі підприємства, які впроваджують результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та винаходів;
- інноваційні фонди, комерційні банки, страхові фірми;
- суб'єкти підприємницької діяльності, що надають юридичні послуги, а також послуги в галузі науково-технічної експертизи, менеджменту, маркетингу, транспорту, рекламної, видавничої та інформаційної діяльності.

При цьому особливістю такого визначення є введення поняття «інноваційна структура», що, у свою чергу, є недоречним, оскільки за цивільним законодавством України юридична особа є організацією (ст. 80

⁴⁵⁷ Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів : постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.1996 р. № 549 // Ліга: Закон : комп'ютер.-правовая система / Всеукр. сеть распространения правов. информ. – [Электрон. прогр.]. – Версия 9.1.5. – К., 2014. – Загл. из рук. для пользователя. – Ежедн. обновление. – Файл : КР960549.LHT

ЦК України). Важливо звернути увагу на той аспект, що в самих визначеннях «інноваційної структури» та «юридичної особи» не повною мірою охарактеризовано їх правову природу, проте законодавець їх порівнює. Беручи до уваги положення ст. 83 ЦК України, варто звернути увагу на те, що організаційно-правовими формами юридичної особи є товариство або установа. На наш погляд, «інноваційна структура» не може бути створена як установа, оскільки для ведення інноваційної діяльності передбачається безпосередня участь у її здійсненні, а установа «створюється однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею». Отже, юридичні особи, які займаються інноваційною діяльністю створюються (мають створюватися) в організаційно-правовій формі товариств⁴⁵⁸.

Природа технопарку не може бути визначена однозначно. Таке визначення залежить від аспекту, обраного за основний. Правова ж природа технопарку має, так би мовити, «національний» характер, оскільки правове становище такої організації залежить від національних підходів до його конструкції, закріпленої на законодавчому рівні, а тому може коригуватися, навіть змінюватися залежно від конкретних публічних інтересів та цілей, які ставить законодавець у певний проміжок часу відповідно до соціально-економічного розвитку країни та геополітичної чи гео економічної ситуації⁴⁵⁹.

Наукові інкубатори більшою мірою націлені на активізацію інноваційної та підприємницької діяльності. Це багатофункціональні комплекси, що надають широкий перелік інноваційних і навчальних послуг фірмам-клієнтам, які залежно від свого технологічного профілю купують ці послуги, орендуючи одночасно приміщення інкубатора. Після закінчення строку оренди фірма-клієнт залишає інкубатор і розпочинає самостійну діяльність.

До малих підприємств, що спеціалізуються у сфері інноваційної

⁴⁵⁸ Жорнокуй Ю. М. Правове регулювання венчурного підприємництва (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. М. Жорнокуй. – Х., 2003. – С. 49–50.

⁴⁵⁹ Атаманова Ю. До проблем правової кваліфікації та функціонування технологічних парків в Україні / Ю. Атаманова // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 10. – С. 33.

діяльності, можна віднести інжинірингові та венчурні підприємства. Перші займаються, як правило, доопрацюванням нововведень до стадії їх промислової реалізації, а також проводять консультації і надають послуги в процесі впровадження нових розробок. Натомість венчурні підприємства створюються для розробки і впровадження в промисловому виробництві найбільш ризикових інновацій, тобто по суті займаються створенням об'єктів права промислової власності, виготовляють продукцію, виконують роботи або надають послуги з використанням таких об'єктів⁴⁶⁰. Слід зауважити, що для венчурних підприємств переважно характерна певного роду тимчасовість, тобто, як правило, вони створюються на певний час або для отримання конкретного результату, після чого або припиняють свою діяльність, або приєднуються до складу великих підприємств.

З урахуванням положень ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV та ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ⁴⁶¹ можна зробити висновок, що інноваційна діяльність може здійснюватися як суб'єктами підприємницької діяльності, так і особами без отримання відповідного статусу. Таке твердження ґрунтується на положеннях ст. 1, 4 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ та ст. 1, 5 ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV, де вказується суб'єктний склад інноваційних правовідносин та загальна термінологія, що застосовується під час здійснення інноваційної діяльності взагалі, та науково-технічної діяльності безпосередньо.

Проте, беручи до уваги обмовку законодавця, що інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і *комерціалізацію* (виділено мною – Ю. Ж.) результатів наукових досліджень та розробок,

⁴⁶⁰ Більш детально про порядок створення, діяльності та припинення венчурних підприємств можна ознайомитися в дисертаційному дослідженні: Жорнокуй Ю. М. Правове регулювання венчурного підприємництва (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. М. Жорнокуй. – Х., 2003.

⁴⁶¹ Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

уважаємо за необхідне висловити власне бачення суб'єктного складу осіб, які її здійснюють.

Так, ураховуючи зазначене, здійснення інноваційної діяльності, на нашу думку, має бути спрямовано на отримання прибутку, що обов'язково повинно вказуватися при розмежуванні товариств на підприємницькі та непідприємницькі (ст. 84, 85 ЦК України). Варто зауважити, що в такому разі юридичні особи, які здійснюють відповідну діяльність, слід визнавати виключно підприємницькими. Виходячи з положень ЦК України, такі юридичні особи можуть бути створені або як господарське товариство, або як виробничий кооператив. Проте, враховуючи види господарських товариств, специфіку їх створення та діяльності, на наш погляд, необхідно конкретизувати їх особливості та можливі організаційно-правові форми. Так, якщо взяти до уваги види господарських товариств, то вважаємо, що юридичні особи у сфері інноваційної діяльності можуть бути створені виключно як акціонерне товариство та товариство з обмеженою відповідальністю. Підґрунтям такого бачення є врахування особливостей здійснення інноваційної діяльності та взяття до уваги підвищеного ризику отримання негативного результату від такого роду діяльності, що пов'язано з подальшою майновою відповідальністю учасників (акціонерів) відповідних форм юридичних осіб. Причому необхідно враховувати, що засновники юридичної особи, яка здійснюватиме інноваційну діяльність, мають на меті одержання прибутку від такої діяльності, а на випадок отримання негативного результату проведення науково-технічних розробок вони зацікавлені у власній відповідальності перед кредиторами виключно в межах вартості своїх вкладів (ст. 140 ЦК України – товариство з обмеженою відповідальністю) або в межах вартості акцій, що їм належать (ст. 152 ЦК України – акціонерне товариство).

З огляду на вищевикладене вважаємо, що юридична особа у сфері інноваційної діяльності – це акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю з визначеними предметом діяльності та типом

функціонування, діяльність яких спрямована на заняття прикладними науковими дослідженнями, розробками, проектно-конструкторською діяльністю з метою подальшого впровадження технічних нововведень, технологічних винаходів у виробництво й організацію за розробками випуску наукоємної продукції в перспективних галузях для отримання прибутку.

Відповідно до положень ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV, передбачається, що учасників інноваційної діяльності можна поділити на дві умовні категорії – суб'єкти інноваційної діяльності та інноваційні підприємства. Перші – ширше поняття, що включає усіх, хто реалізує інноваційний проект. Другі – складова частина суб'єктів інноваційної діяльності, але в загальному обсязі виготовленої ними продукції інноваційні продукти і (або) продукція повинні займати більше 70 %. При цьому вимірювання обсягів має відбуватися в грошовій формі. Найбільш поширеним різновидом інноваційної структури корпоративного типу є інноваційне підприємство⁴⁶². Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо.

Якщо поняттям «інноваційне підприємство» оперує ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV, то в ГК України (ст. 331) як виконавці за договором на створення і передачу науково-технічної продукції згадуються науково-дослідні, конструкторські, проектно-конструкторські, науково-дослідні та конструкторські підприємства та організації. Подібні суб'єкти здійснюють інноваційну діяльність на професійних засадах, займаючись не лише комерційною інноваційною діяльністю, а й науковими дослідженнями та розробками принципово нових технік та технологій, науково-технічних (інноваційних програм) із тривалими строками окупності, а отже, – потребують фінансової підтримки⁴⁶³.

⁴⁶² Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. / О. М. Вінник. – К. : Юрид. думка, 2005. – С. 284.

⁴⁶³ Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. / О. М. Вінник. – К. : Юрид. думка, 2005. – С. 285.

Тоді стає незрозумілим, зауважує Ю. Є. Атаманова⁴⁶⁴, якщо серед суб'єктів інноваційної діяльності виокремлюються інноваційні підприємства, то як визначити інших? Наприклад, поруч з інноваційними підприємствами запропоновано категорію «інноваційна компанія», якою є суб'єкт господарювання, створений у встановленому законом порядку, який реалізує свою господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), здійснює господарську діяльність, пов'язану з реалізацією інвестицій, що спрямовані на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок із метою виконання довгострокових науково-технічних програм із тривалим строком окупності витрат, і впровадженням науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя для випуску на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг⁴⁶⁵.

Слід, щоправда, продовжує Ю. Є. Атаманова, уточнити, що до суб'єктів інноваційної діяльності необхідно віднести й інших осіб, зокрема фізичних, які легітимовані в установленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та основним видом діяльності яких є здійснення інноваційної діяльності. Так, ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV закріплює коло суб'єктів інноваційної діяльності, в тому числі зазначає фізичних осіб. Звернімо увагу: Закон прямо передбачає, що суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні особи (ідеться про суб'єктів підприємництва).

Особливе місце серед осіб, які беруть участь у реалізації інноваційного проекту займає особа, яка здійснює інноваційні науково-технічні розробки. «Творець інноваційного продукту» частіше за все сам не здійснює його використання, а передає майнові права іншому суб'єкту – підприємцю, який вже безпосередньо здійснює їх реалізацію з метою отримання прибутку. Така передача здійснюється на договірній основі. При цьому зацікавленість

⁴⁶⁴ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 160–161.

⁴⁶⁵ Александров Д. Законодавче конструювання інноваційних компаній: постановка питання / Д. Александров // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 116.

розробника виражається в отриманні частини прибутку у фіксованій сумі або в процентному відношенні до нього. Інший більш поширений випадок, коли розробник сам не впроваджує інновацію у виробництво, – це відносини роботодавця і творця, який створює об'єкт інтелектуальної власності в результаті трудової діяльності як найманий працівник за контрактом і отримує за це фіксовану плату⁴⁶⁶. Отже, до суб'єктів, які частково беруть участь у здійсненні інноваційної діяльності, можна віднести суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, коло яких установлене ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ. До їх складу необхідно відносити вчених, наукових працівників, науково-педагогічних працівників, а також наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації, громадські організації у сфері наукової та науково-технічної діяльності.

Автоматичне визнання всіх суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності суб'єктами інноваційної діяльності зумовлює постановку перед фізичними особами – авторами розробок вимоги про їх державну реєстрацію як суб'єктів підприємницької діяльності, що явно не відповідає суті речей⁴⁶⁷. Інший варіант поставленого питання вбачається в прямому законодавчому визнанні можливості створення науково-дослідними установами та іншими науковими організаціями самостійно або разом з іншими суб'єктами комерційних юридичних осіб, які б здійснювали доведення об'єкта інтелектуальної власності до стадії інноваційного продукту⁴⁶⁸. При цьому важливим моментом є те, що учасниками та/або працівниками такої юридичної особи мають бути наукові працівники, які брали участь у створенні об'єкта інтелектуальної діяльності, а також ті, що здатні забезпечити його впровадження та використання. В такому разі суб'єктами інноваційної діяльності будуть визнаватися не наукові працівники як фізичні

⁴⁶⁶ Симсон О. Э. Инвестиционные и инновационные правоотношения: Перспективы развития публичной и частной сфер : монография / Л. Э. Симсон. – К. : Видавн. Дім "Ін Юре", 2005. – С. 157–158.

⁴⁶⁷ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 169.

⁴⁶⁸ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 170.

особи, а створені ними або за їх участю юридичні особи.

Що ж стосується суб'єктів, які не просто створили інноваційний проект, а запропонували саму ідею та розробили її до стану об'єкта інтелектуальної власності, то вони безпосередньо є суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності, але за широкого розуміння інноваційної діяльності їх також слід визнати суб'єктами інноваційної діяльності. В такому разі вони виступають первинними володільцями прав не лише на об'єкт інтелектуальної власності, а й на інноваційну розробку⁴⁶⁹.

Проте стан вітчизняного законодавства не дозволяє беззаперечно віднести розробників інноваційних ідей до суб'єктів інноваційної діяльності, що зумовлено низкою невирішених на сьогодні питань. По-перше, це неможливість включення до числа останніх фізичних осіб, які законодавчо визнані суб'єктами першої категорії, у зв'язку з відсутністю в них статусу суб'єктів комерційної (підприємницької) діяльності; по-друге, існує ймовірність поступової переорієнтації науково-дослідних та навчальних закладів із суспільно значущої наукової та навчальної діяльності на комерційно привабливу діяльність зі створення інноваційних продуктів (тобто інноваційну діяльність у вузькому розумінні).

Безпосереднє здійснення інноваційної діяльності полягає в модернізації виробництва, створенні, впровадженні, просуванні на ринок інновацій, їх правовій охороні. За своїм складом вони можуть бути односуб'єктними (особи, які здійснюють інноваційну діяльність) і двосуб'єктними (особи, які здійснюють інноваційну діяльність, і суб'єкти інноваційної інфраструктури).

Вважаємо можливим та обґрунтованим віднесення до суб'єктів інноваційної діяльності таких груп суб'єктів господарювання: 1) суб'єкти, що доводять об'єкт інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту; а також 2) суб'єкти, що впроваджують інновації та/або виробляють інноваційну (інноваційноємну) продукцію. Причому зазначені суб'єкти

⁴⁶⁹ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – С. 164.

можуть як збігатися в одній особі, коли названі етапи інноваційної діяльності здійснюються однією особою, так і бути різними суб'єктами господарювання при розмежуванні ними зазначених функцій.

Затребуваним різновидом робіт у рамках інноваційного циклу є роботи зі створення інноваційної розробки з пропонуванням обґрунтованого проекту реалізації об'єкта інтелектуальної власності (інноваційного проекту). Зазначений різновид робіт фактично є першим етапом у здійсненні заходів для практичного використання об'єкта інтелектуальної власності. Для потенційних замовників інноваційного продукту або інвесторів інноваційний проект наглядно демонструє можливі ризики та позитивні результати, в тому числі доходи, від впровадження відповідної інновації, створеної на базі певного об'єкта інтелектуальної власності. У спеціалізованій кредитно-фінансовій установі можна на підставі добре обґрунтованого інноваційного проекту отримати фінансові ресурси для його реалізації. Таким чином, безсумнівним є факт особливого значення інноваційного проекту для впровадження інновацій, а відповідно, й діяльності зі створення інноваційної розробки. Суб'єкти господарювання, які здійснюють роботи зі складання інноваційного проекту, фактично здійснюють перший етап інноваційної діяльності.

Однак діяльність зі складання інноваційного проекту щодо реалізації як інновації об'єкта інтелектуальної власності, виключні права на який належать іншій особі, може здійснюватися й іншими суб'єктами господарювання. Постає питання: чи можливо визнати суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність лише з розробки інноваційного проекту щодо впровадження об'єкта інтелектуальної власності іншими суб'єктами господарювання, суб'єктами інноваційної діяльності? З одного боку, вони безпосередньо залучені до інноваційного процесу, а їх діяльність спрямована на пошук та аналіз шляхів реалізації й комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, що дає підстави для позитивної відповіді на поставлене питання. Але при більш детальному розгляді стає очевидним, що

зазначені суб'єкти, якщо вони не пов'язані ні зі створенням об'єкта інтелектуальної власності, ні з його доведенням до практичного використання як інноваційного продукту, фактично не володіють майновими правами на останній та не мають власного інтересу з його реалізації як інновації. Більше того, їх не можна визнати володільцями прав на інноваційну розробку, оскільки робота зі складання інноваційного проекту виконується ними в цілому на підрядній основі. *Таке становище суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність із розробки інноваційного проекту щодо впровадження об'єкта інтелектуальної власності, виключні права на який належать іншій особі, дозволяє зробити висновок про їх безумовне віднесення до учасників інноваційних відносин, але не до суб'єктів інноваційної діяльності. Практично їх роботу можна віднести до категорії допоміжної для інноваційної діяльності, тобто такої, що забезпечує ефективність реалізації в реальному секторі економіки об'єкта інтелектуальної власності як інновації.*

Особливої уваги в рамках визначення суб'єктів інноваційної діяльності потребують також суб'єкти, які займаються комерціалізацією інноваційного продукту шляхом укладення правочинів щодо інноваційних продуктів із метою їх введення до господарського обігу як самостійних об'єктів. Фактично комерціалізацію інноваційних продуктів може здійснювати будь-який суб'єкт інноваційної діяльності або на підставі виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності, що становить основу інноваційного продукту, або на підставі набуття майнових прав на нього в договірному порядку (зокрема, договір про передання (відступлення) майнових прав інтелектуальної власності, ліцензійний договір). В означеному випадку немає сенсу виокремлювати таких учасників інноваційного циклу в окрему групу суб'єктів інноваційної діяльності, оскільки дії з комерціалізації інноваційних продуктів здійснюються ними поряд з іншими напрямками інноваційної діяльності.

Іншого звучання набуває поставлене питання в разі здійснення комерціалізації інноваційних об'єктів суб'єктами господарювання як самостійного та постійного виду діяльності (можливо, й основного та на професійних началах). Зокрема, така діяльність можлива на підставі укладання договору управління правами інтелектуальної власності. У такому випадку на підставі положень гл. 70 ЦК України суб'єктом господарювання надаються платні послуги з управління майновими правами на об'єкт інтелектуальної власності в інтересах володільця таких прав, що виступає як установник управління, або в інтересах указаної ним особи (вигодонабувача)⁴⁷⁰. Зазначений суб'єкт господарювання здійснює управління такими правами від власного імені, вчиняючи фактичні та юридичні дії щодо них.

На підставі договору управління майновими правами інтелектуальної власності відповідний суб'єкт господарювання має можливість здійснювати заходи, спрямовані на отримання прибутку від об'єкта інтелектуальної власності, права на який належать третій особі, в тому числі доведеного до стану інноваційної розробки або інноваційного продукту. Як правило, зміст такої діяльності полягає в пошуку та укладенні правочинів із заінтересованими особами у впровадженні об'єкта інтелектуальної власності як інновації та/або необхідними для цього особами (наприклад, з інвесторами, підрядними організаціями), а тому охоплює різні послуги, зокрема, юридичні, маркетингові, консультаційні, посередницькі та інші. При цьому правові наслідки з правочинів, укладених управителем, настають для самого володільця майнових прав інтелектуальної власності. Зазначене становище рівнозначно й для володільців інноваційної розробки та інноваційного продукту. Таким чином, діяльність суб'єкта господарювання з управління майновими правами інтелектуальної власності фактично зводиться до надання послуг із забезпечення інноваційної діяльності, а тому

⁴⁷⁰ Цивільний кодекс України : затв. Законом України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

саму особу, яка їх надає, на підставі ч. 9 ст. 1 ЗУ «Про інноваційну діяльність», слід віднести до суб'єктів господарювання, які входять до інноваційної інфраструктури.⁴⁷¹

На підставі викладеного вважаємо, що немає сенсу суб'єктів господарювання, які здійснюють комерціалізацію інноваційних об'єктів, виокремлювати в особливу групу суб'єктів інноваційної діяльності, оскільки такий вид діяльності здійснюється ними паралельно, поряд із діяльністю зі створення на базі об'єкта інтелектуальної власності інноваційної розробки та інноваційного продукту або впровадження останнього у виробництво чи господарську діяльність. У разі ж виконання таких робіт на постійній основі суб'єктами господарювання без здійснення діяльності зі створення інноваційного продукту та його впровадження, на наш погляд, їх, скоріше, слід віднести до суб'єктів інноваційної інфраструктури, ніж визнавати окремою категорією суб'єктів інноваційної діяльності.

Питання про визнання суб'єктами інноваційної діяльності постає також щодо суб'єктів господарювання, які придбали право на використання інноваційного продукту, впровадження якого у виробничому процесі закінчилося успішно, або суб'єктів господарювання, які залучають до власного виробничого процесу нове чи вдосконалене обладнання, що вже є результатом реалізації інновацій. Завдяки їхній діяльності фактично досягаються раніше зазначені цілі, що мають особливе публічне значення. Однак такі суб'єкти господарювання не пов'язані з формуванням інноваційного продукту, забезпеченням його впровадження, не зазнають підвищеного ризику, пов'язаного з виконанням інноваційного проекту. Тобто вони безпосередньо не беруть участі в реалізації інноваційного проекту – їхньою діяльністю забезпечується поширення інновацій, уже реалізованих іншими суб'єктами господарювання. На цій підставі вважаємо, що *суб'єкти господарювання, які залучають інноваційну продукцію або інноваційні*

⁴⁷¹ Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

продукти, які вже успішно впроваджені іншими суб'єктами господарювання, належать до суб'єктів інноваційно-виробничої (інноваційно-впроваджувальної) діяльності, однак не здійснюють власне інноваційної діяльності.

На підставі проведеного аналізу з урахуванням змісту інноваційної діяльності, інтересу та сутності діяльності різних учасників інноваційного процесу вважаємо можливим та обґрунтованим визначити суб'єктів інноваційної діяльності як суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність із безпосереднього створення або із забезпечення створення на основі об'єктів інтелектуальної власності інноваційних продуктів, готових до безпосереднього впровадження (використання) в умовах конкретного виробництва, господарської діяльності чи іншої сфери, та їх упровадження чи використання як інновацій із випуском нової (суттєво вдосконаленої) продукції, виконанням інноваційних робіт, наданням інноваційних послуг, а також отриманням інших суттєвих результатів від реалізації інновацій.

Відповідно до поданого визначення до суб'єктів інноваційної діяльності належать:

(1) суб'єкти господарювання, які здійснюють роботи з доведення об'єкта інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту, готового до безпосереднього впровадження (використання) в умовах конкретного виробництва, господарської діяльності чи іншої сфери, здійснюють його комерціалізацію та забезпечують, супроводжують процес його впровадження (використання) іншими суб'єктами господарювання, що закінчується випуском нової (суттєво вдосконаленої) продукції, виконанням інноваційних робіт, наданням інноваційних послуг, або здійснюють безпосереднє його впровадження; та

(2) суб'єкти господарювання, які забезпечують на основі реалізації інвестицій доведення об'єкта інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту, готового до безпосереднього впровадження (використання) в умовах конкретного виробництва, господарської

діяльності чи іншої сфери, завдяки діяльності інших суб'єктів господарювання та впроваджують їх з отриманням очікуваних результатів від реалізації інновацій (випуск інноваційної продукції, виконання інноваційних робіт, надання інноваційних послуг, отримання інших суттєвих результатів від реалізації інновацій).

До запропонованого визначення суб'єктів інноваційної діяльності доцільно зробити декілька пояснень. По-перше, *суб'єктів інноваційної діяльності не слід ототожнювати з володільцями виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності* – це різні категорії учасників інноваційних відносин, які в реальності можуть збігатися в одній особі. Здійснення інноваційної діяльності з доведення об'єктів інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту не означає володіння чи набуття суб'єктом господарювання, що її виконує, прав на створений інноваційний продукт – якщо інше не передбачено в договорі, таким володільцем стає володілець виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності, який виступає базовим елементом інноваційного продукту.

По-друге, *суб'єкти, що займаються лише розробленням інноваційного проекту або комерціалізацією інноваційного продукту, виключні права на які належать іншим особам, і не проводять діяльність, спрямовану на доведення об'єкта інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту, та не здійснюють його впровадження як інновацію, є учасниками інноваційних відносин, які фактично реалізують допоміжну стосовно сутності інноваційної діяльності функцію, а тому вважаємо справедливим віднести їх до складу інноваційної інфраструктури.*

По-третє, суб'єкти господарювання, які забезпечують на основі реалізації інвестицій доведення об'єктів інтелектуальної власності до стану інноваційних продуктів, готових до безпосереднього впровадження (використання) в умовах конкретного виробництва, господарської діяльності чи іншої сфери, та впроваджують їх як інновації у власній діяльності чи виробництві, належать до різних галузей господарської системи та різних

сегментів національної економіки. Інноваційний аспект їхньої господарської діяльності не змінює спеціалізації таких суб'єктів господарювання. Їх визнання суб'єктами інноваційної діяльності пов'язано з практичним аспектом інновацій, який, як зазначалося раніше, припускає певні зміни в діяльності чи виробничому процесі суб'єктів господарювання, що їх реалізують, тобто вони завершують інноваційний цикл досягненням результатів, очікуваних від упровадження (використання) інновацій. Однак після завершення етапу освоєння інновації та випуску нової (інноваційноємної) продукції чи досягнення інших результатів від реалізації інновації діяльність таких суб'єктів втрачає ознаки інноваційної. Тому, вважаємо, законодавцю доцільно передбачити певні обмеження щодо періоду визнання суб'єктами інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, які впроваджують інновації у власній господарській діяльності чи виробничому процесі, що насамперед пов'язано з наданням державою окремих пільг або запровадженням спеціального режиму господарювання для здійснення такої діяльності. Відповідно до досвіду розвинутих країн такий термін, як правило, пов'язується з *періодом окуплення витрат з упровадження інновації*.

Необхідно підкреслити, що запропоноване визначення та *кваліфікація суб'єктів інноваційної діяльності відповідає вузькому розумінню терміна «інноваційна діяльність»*, відповідно до якого нею визнається діяльність зі створення, комерціалізації, впровадження (використання) інноваційних продуктів у сфері суспільного виробництва з отриманням нової або суттєво вдосконаленої продукції, виконання інноваційних робіт, надання інноваційних послуг, а також підвищення техніко-технологічних показників відповідної господарської діяльності та виробничого процесу. Тобто в такому разі інноваційною діяльністю не охоплюються роботи з винайдення та дослідження ідеї, її розробки, отримання наукових результатів і доведення їх до стану об'єкта інтелектуальної власності – вона фактично починається з прийняття практичних заходів до реалізації останнього в реальному секторі

економіки як інновації. Саме тому суб'єктами інноваційної діяльності відповідно до такого підходу визнаються ті суб'єкти господарювання, які фактично здійснюють або забезпечують доведення об'єкта інтелектуальної власності до стану практичного використання (до інноваційного продукту) та впроваджують його як інновацію з отримання очікуваних результатів.

Але теоретичний та практичний інтерес становить також визначення суб'єктів інноваційних відносин, які беруть участь у реалізації інноваційного циклу в цілому від винайдення нової ідеї, її дослідження, розробки та оформлення як об'єкта інтелектуальної власності аж до впровадження останнього у виробництво, діяльність чи іншу сферу суб'єктом господарювання як інновації. Відповідно до видів діяльності, які опосередковують реалізацію інноваційного циклу, а це: наукова та науково-технічна діяльність, патентно-ліцензійна діяльність, інноваційна діяльність (у вузькому сенсі) та інноваційно-виробнича (інноваційно-впроваджувальна) діяльність, можуть бути визначені інші суб'єкти (учасники) інноваційних відносин.

Суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності згідно зі ст. 4 ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність» є вчені, наукові співробітники, наукові заклади, наукові організації, вищі навчальні заклади III – IV рівнів акредитації та суспільні організації в науковій та науково-технічній діяльності⁴⁷². При цьому з огляду на те, що пропонується розглядати наукову та науково-технічну діяльність ширше, ніж вона визначена Законом, і до неї відносити й інтелектуальну діяльність, що фактично є науковою або науково-технічною, але здійснюється особами, які не визнаються законом як суб'єкти наукової діяльності, або здійснюється суб'єктами наукової діяльності не у зв'язку з безпосереднім проведенням фундаментальних або прикладних наукових робіт згідно зі службовим завданням, планом науково-дослідної роботи і т. ін., то й серед суб'єктів такої діяльності слід указати й *фізичних*

⁴⁷² Про наукову та науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ в ред. Закону України від 01.12.1998 р. № 284- XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 2–3. – Ст. 20.

осіб, які самостійно здійснюють наукові дослідження та є авторами наукових розробок.

Суб'єктами наступного етапу інноваційного процесу – *патентно-ліцензійної діяльності* – можуть бути як *(а) самі суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності* в разі самостійного ними оформлення результатів досліджень як об'єктів інтелектуальної власності та підтримання дії правоохоронних документів, так і *(б) суб'єкти господарювання, які надають патентно-ліцензійні послуги на професійній та комерційній основі.*

З наступного етапу вже відбувається здійснення власне інноваційної діяльності, про яку мова йшла раніше і суб'єкти якої визначені вище. Тому розглянемо особливості та цілі діяльності, а також проаналізуємо наявність підстав для визнання суб'єктами інноваційної діяльності суб'єктів наукової, науково-технічної та патентно-ліцензійної діяльності.

З наукової та науково-технічної діяльності розпочинається будь-який інноваційний процес, оскільки саме вона породжує нові ідеї, що втілюються надалі в нові розробки, які потенційно здатні бути реалізованими як інновації. Саме вона закладає фундамент майбутнім прогресивним перетворенням, які здатні підвищити якість та конкурентоспроможність вітчизняної промисловості. Це локомотив будь-яких інновацій та науково-технічного прогресу в цілому. Тому й не можна відкидати думку про роль наукової та науково-технічної діяльності як важливої складової інноваційної діяльності.

Такий підхід припускає визнання суб'єктів науково-технічної діяльності й суб'єктами інноваційної діяльності. Однак для безумовного такого висновку існують певні зауваження по суті питання. Слід підкреслити, що в Законі йдеться про суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, до яких віднесено не лише суб'єктів господарювання, а й окремих фізичних осіб. Більше того, автоматичне визнання всіх суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності суб'єктами інноваційної діяльності, яка за своїм характером є підприємницькою, зумовлює постановку перед фізичними

особами, які є авторами розробок, вимоги про їх реєстрацію як суб'єктів підприємницької діяльності, що явно не відповідає суті речей.

Наступне питання перебуває в дещо іншій площині – щодо можливості здійснення суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності робіт із доведення об'єктів інтелектуальної власності, що ними створені, до стану інноваційних продуктів. Річ у тому, що саме вони є найбільш кваліфікованими та обізнаними щодо відповідного об'єкта інтелектуальної власності, а також можливостей та особливостей його впровадження в реальному секторі економіки. Тому найефективніше та найпрофесійніше доведення певної ідеї, розробки, що оформлена як об'єкт інтелектуальної діяльності, до якості інноваційного продукту, як правило, може бути здійснено самими розробниками – суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності. Причому для створення інноваційного продукту необхідно проводити такі види науково-технічної діяльності, як проектно-конструкторські роботи, виготовлення дослідних зразків та партій товару, їх випробування, стандартизація, авторський супровід проекту. (Правда, досягнення позитивного результату передбачає здійснення й таких робіт, як маркетингові, оціночні, юридичні та ін.)

Визнання суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності суб'єктами інноваційної діяльності несе в собі не лише позитивний момент, а й має прихований негативний, що є не відразу очевидним із позиції державних інтересів щодо науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів. Із поширенням на них статусу суб'єктів інноваційної діяльності відповідна частина їхньої роботи набуває комерційного (підприємницького) характеру, і є велика ймовірність, що інноваційна діяльність, зокрема з розробки інноваційного продукту, поступово почне домінувати над власне науковою та науково-технічною діяльністю у зв'язку з додатковими надходженнями, які неможливо порівняти з державним фінансуванням останньої. У такому разі здійснювана ними некомерційна господарська діяльність, до якої

відносяться наукова, науково-технічна та освітня, набуде для них другорядного значення, хоча вони належать до некомерційних організацій.

Викладені суттєві, на наш погляд, зауваження зумовлюють доцільність винайдення іншої правової форми здійснення суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності статусу інноваційної діяльності. Більш прийнятний варіант вирішення поставленого питання вбачається в прямому законодавчому визнанні можливості створення вищими навчальними закладами, науково-дослідними установами та іншими науковими організаціями самостійно або разом з іншими суб'єктами комерційних юридичних осіб, які б здійснювали доведення об'єкта інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту та забезпечували його впровадження та отримання кінцевого результату від реалізації інновацій, а також у врегулюванні питань їх організаційно-правової форми та вимог до діяльності. При цьому важливим моментом є те, що учасниками та/або працівниками такої юридичної особи мають бути наукові працівники, які брали участь у створенні об'єкта інтелектуальної діяльності, а також ті, що здатні забезпечити його впровадження та використання.

За пропонованою моделлю наукові установи фактично стануть центрами певних наукових та науково-технічних об'єднань, які утворюються завдяки заснуванню за їх безпосередньою участю юридичних осіб. У такому разі саме зазначені юридичні особи й будуть виступати суб'єктами інноваційної діяльності. Їх створення є не лише доцільним із точки зору логіки, послідовності та ефективності правового регулювання інноваційної сфери. Такий варіант створює матеріальну зацікавленість у доведенні наукового продукту до стадії конкурентоспроможного як у науковій установі, так і в наукових працівників та вчених, а тому є досить життєздатним механізмом у ринкових умовах, що вже показала практика інших країн. Законодавче наділення таким правом наукових установ дозволить підвищити ефективність наукових розробок шляхом їх доведення до стану впровадження, а також комерційно привабливого стану.

Діяльність іншої категорії учасників інноваційного циклу – суб'єктів патентно-ліцензійної діяльності – полягає в наданні послуг інформаційного характеру при проведенні патентного пошуку, а також виконанні робіт з оформлення заявки та отримання охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності. Крім того, вона може доповнюватися й роботою з юридичного супроводу комерціалізації останнього (ведення договірної документації та захист порушених прав). Іншими словами, її значення в рамках інноваційного циклу полягає в забезпеченні охорони прав авторів на розробку шляхом її визнання об'єктом інтелектуальної діяльності та створення передумов для його ефективної реалізації. Фактично така спрямованість патентно-ліцензійної діяльності свідчить про виконання нею інформаційної, консалтингової та охоронної функцій для інноваційного продукту, а тому й для власне інноваційної діяльності. Однак при цьому в її рамках як самостійного виду господарської діяльності не здійснюється ні розробка, ні створення об'єкта інтелектуальної власності чи інноваційного продукту, ні їх упровадження. Це дає підстави для думки, що *патентно-ліцензійну діяльність* не можна визнати напрямком інноваційної діяльності, незважаючи на той факт, що вона, безумовно, тісно з нею пов'язана, оскільки її значення в рамках інноваційного циклу зводиться до *інформаційного, консалтингового та охоронного забезпечення*. Тому й суб'єктів патентно-ліцензійної діяльності, які не пов'язані з виконанням будь-яких інших напрямків інноваційної діяльності, слід віднести до суб'єктів інноваційної інфраструктури, а не до суб'єктів самої інноваційної діяльності, розглядуваної навіть із широких позицій.

Таким чином, *суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності, а також суб'єкти патентно-ліцензійної діяльності є суб'єктами (учасниками) інноваційних відносин, але не належать до суб'єктів інноваційної діяльності. З метою залучення суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності до здійснення інноваційної діяльності вважаємо за доцільне визнати за ними право заснування юридичних осіб, які б здійснювали*

доведення об'єкта інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту та забезпечували його впровадження та отримання кінцевого результату від реалізації інновацій, із залученням до їх роботи науковців та співробітників, які є авторами наукових розробок. Саме на таких юридичних осіб має розповсюджуватися статус суб'єктів інноваційної діяльності. Суб'єктів же патентно-ліцензійної діяльності слід, на наш погляд, вважати суб'єктами інноваційної інфраструктури.

У цілому ж слід визначити, що протягом інноваційного циклу до відносин, що складаються при його здійсненні, залучені різні за статусом та спеціалізацією суб'єкти. Всі вони є учасниками інноваційних правовідносин, але не всі з них можна визнати суб'єктами власне інноваційної діяльності – деякі з них належать до інноваційної інфраструктури, зокрема, суб'єкти патентно-ліцензійної діяльності, суб'єкти господарювання, які займаються лише управлінням правами інтелектуальної власності, розробленням інноваційного проекту або комерціалізацією інноваційного продукту, що належить іншим особам, та не здійснюють інших напрямків інноваційної діяльності.

Запропонований підхід до визначення суб'єктів інноваційної діяльності базується на такому *критеріїві*, як *предметно-організаційний*, та виокремлює їх серед інших суб'єктів господарювання у зв'язку з безпосереднім здійсненням інноваційної діяльності. Але державою з різних міркувань суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути визнані й інші суб'єкти господарювання. Зокрема, в цілях стимулювання інноваційно-виробничої діяльності до них можуть бути віднесені суб'єкти господарювання, що реалізують інновації та виробляють інноваційну продукцію за результатами успішного попереднього впровадження інноваційного продукту іншими суб'єктами господарювання на договірних підставах (стадія поширення інновацій), і така продукція становить не менше певного відсотку від загального обсягу виробництва. Тобто в такому випадку буде взятий до уваги *кількісний критерій упровадження інновацій до загального обсягу основного*

виду діяльності. Іншими словами, ідеться про інноваційно орієнтованих суб'єктів де-факто. Зокрема, такий підхід фактично використовується законодавцем при визначенні інноваційних підприємств.

На реалізацію державних програм стратегічного значення для підтримки їх виконавців останні також можуть бути прирівняні до суб'єктів інноваційної діяльності. У зазначеному випадку результати діяльності таких суб'єктів мають для держави аналогічний стратегічний характер, як й інноваційна діяльність, а тому вона підносить їх статус до суб'єктів інноваційної діяльності. Значення такого заходу полягає в підвищенні як конкурентоспроможності продукції вітчизняних товаровиробників, яка хоча й не належить до останніх технологічних укладів, але є затребуваною на певних світових ринках, або продукції, що має важливе соціально-економічне значення, так і держави в цілому. При цьому необхідно розуміти, що за таких умов ідеться лише про юридичне прирівнювання до суб'єктів інноваційної діяльності інших суб'єктів господарювання, що є учасниками державних програм, для досягнення певних загальнодержавних цілей. Метою такого заходу може бути й стимулювання роботи останніх шляхом надання їм «інноваційних» пільг та привілеїв. Але слід зауважити, що забезпечення реалізації державних програм фактично залишається питанням не інноваційної, а структурно-галузевої політики.

Таким чином, при законодавчому визначенні суб'єктів інноваційної діяльності можуть використовуватися різні критерії, основними з яких є:

а) предметно-організаційний, згідно з яким до суб'єктів інноваційної діяльності відносяться суб'єкти господарювання, для яких здійснення інноваційної діяльності є одним з основних видів діяльності;

б) фактичний (кількісний) – тобто за обсягом реалізації суб'єктами господарювання, для яких інноваційна діяльність не є основною, інновацій та випуском інноваційної продукції до загального обсягу виробництва;

в) стратегічний – до суб'єктів інноваційної діяльності можуть бути прирівняні інші суб'єкти господарювання, результати роботи яких мають

важливе стратегічне соціально-економічне значення. Але вони дорівнюються до суб'єктів інноваційної діяльності лише при виконанні робіт на реалізацію державних програм, при цьому питання забезпечення їх здійснення належать все ж таки до структурно-галузевої політики.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на один досить не малозначний момент. Часто поняття «суб'єкт інноваційної діяльності» асоціюється з отриманням такими суб'єктами певних пільг. Саме тому й складно абстрагуватися та зрозуміти, що не отримання пільг в інноваційній сфері визначає серед кола її учасників власне суб'єктів інноваційної діяльності, а інші – організаційно-правові, фактичні (кількісні) чи стратегічні – законодавчо визнані критерії виокремлюють таких суб'єктів. Зовсім же в інші площині лежить питання введення спеціального режиму інноваційної діяльності або надання суб'єктам інноваційної діяльності спеціальних пільг. Фактично це залежить від стану соціально-економічної системи в країні в певний період та визнаних державою за пріоритетні напрямків її розвитку. Зокрема, цим зумовлюється, кого з учасників інноваційних правовідносин держава в конкретних період вважає за необхідне підтримувати чи стимулювати: інвесторів на вкладення коштів в інновації, суб'єктів, які створюють інноваційний продукт та/або впроваджують інновації у виробництво, або суб'єктів, які входять до інноваційної інфраструктури. Від зміни соціально-економічної обстановки в державі, а також рівня конкурентоспроможності країни та вектору її діяльності на світовому ринку будуть залежати пріоритетні інтереси та державні заходи в цій сфері. При розробці ж механізму державного регулювання інноваційних процесів у країні та формуванні національної інноваційної системи на перше місце повинна ставитися мета досягнення максимальної ефективності використання правових засобів, а тому правове регулювання має бути чітким, послідовним та прозорим, на що й спрямовано запропонований підхід до встановлення суб'єктів інноваційної діяльності.

Використання зазначених критеріїв визначення суб'єктів інноваційної діяльності виявляє кваліфікаційно-професійні особливості останніх щодо здійснюваної ними інноваційної діяльності. Очевидно, що суб'єктами інноваційної діяльності, визначеними за першим критерієм, така діяльність здійснюється на постійній, фаховій, професійній основі, а тому їх можна віднести до професійних, *інституційних суб'єктів інноваційної діяльності*.

Для суб'єктів господарювання, які будуть визнані суб'єктами інноваційної діяльності за другим критерієм, інноваційна діяльність фактично є другорядною, допоміжною (наприклад, із розрахунком на подальше розширення попиту на їх продукцію або завоювання нових ніш на ринку), здійснюється в рамках звичайної, основної діяльності. Державою такі суб'єкти лише виокремлюються із загального числа суб'єктів господарювання та фактично прирівнюються до суб'єктів інноваційної діяльності для стимулювання здійснюваної ними інноваційно-виробничої діяльності шляхом надання особливих, як правило, пільгових умов роботи, з одного боку, та реалізації інноваційної політики, з другого. Такі суб'єкти не є професійними, інституційними суб'єктами інноваційної діяльності.

Проведений аналіз та висновки щодо визнання учасників інноваційних відносин суб'єктами інноваційної діяльності виявляє одну досить важливу особливість, навіть ознаку останніх. Визначаючи суб'єктів інноваційної діяльності, не слід випускати з поля зору найважливішу умову для законного використання об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі з метою його реалізації як інновації, – законне володіння майновими правами на нього. Конструкція виключних прав створює підстави та закріплює економічну монополію на результат інтелектуальної діяльності за особою, за якою вони визнані Законом, а також за необхідності підтверджені відповідним державним актом. Тому використання такого інтелектуального продукту без належного дозволу володільця унеможливорює не лише його введення третіми особами до господарського обігу, а й навіть самостійне використання (крім випадків дозволених Законом). Із цих причин *фактично*

здійснювати інноваційну діяльність можуть лише ті суб'єкти господарювання, які в законному порядку набули виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності або отримали дозвіл на його використання відповідними способами. Іншими словами, суб'єкти інноваційної діяльності мають володіти правовим титулом виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності або титулом використання такого об'єкта необхідним способом.

Із самого початку виключні права інтелектуальної власності належать суб'єктам наукової та науково-технічної діяльності, силами яких створюється сам інтелектуальний продукт. Надалі ж майнові права на нього, в тому числі виключне право дозволяти його використання іншим особам, можуть переходити до інших суб'єктів господарювання на договірних підставах, що створює можливість для здійснення безпосередньої інноваційної та інноваційно-впроваджувальної діяльності іншими суб'єктами, ніж первісні володільці прав на результат інтелектуальної діяльності.

Слід відзначити, що чинне законодавство України не містить такої вимоги до суб'єктів інноваційної діяльності, як володіння виключними майновими правами на об'єкт інтелектуальної власності, який кладеться в основу інноваційного продукту, або наявність дозволу на його використання необхідними способами. Більше того, воно взагалі не вирішує питання розподілу прав на інноваційні продукти. Однак *оскільки здійснення інноваційної діяльності припускає використання об'єктів інтелектуальної власності, то з метою попередження порушення прав інтелектуальної власності вважаємо за доцільне закріпити в законодавстві вимогу до суб'єктів інноваційної діяльності щодо володіння ними на законних підставах або правовим титулом виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності, або титулом використання необхідним для реалізації такого об'єкта, як інновації, способом.*

Інноваційна інфраструктура є предметом державної уваги, не менш значущим, ніж діяльність власне суб'єктів інноваційної діяльності, оскільки

виконує функцію ресурсного забезпечення або сприяння реалізації інноваційних процесів. Згідно з ч. 9 ст. 1 ЗУ «Про інноваційну діяльність» інноваційну інфраструктуру становить сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, які надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікаційні, юридичні, освітні)⁴⁷³.

Перелік напрямків функціонування інноваційної інфраструктури, а тому й спеціалізації суб'єктів господарювання, які до неї входять, може бути досить широким. Зокрема, інноваційна інфраструктура забезпечує фінансову, кадрову, інформаційну, консультаційну, правову та інші складові реалізації інноваційних проектів. Вона складається зі взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих підсистем, необхідних для виконання покладених на неї завдань, загальною функцією яких є забезпечення ефективного здійснення інноваційної діяльності й реалізація інновацій. Н. Л. Маренков виокремлює такі підсистеми інноваційної інфраструктури: виробничо-технологічну, фінансову, інформаційну, кадрову, експертно-консалтингову⁴⁷⁴. Кожна з них містить різні організаційно-правові інститути, за допомогою яких відбувається обслуговування та ресурсне забезпечення інноваційних процесів. Відповідно до положень Державної цільової програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 роки, затвердженої Постановою КМУ від 14.05.2008 р., інноваційна інфраструктура складається з виробничо-технологічної, фінансово-економічної, нормативно-правової, територіальної та кадрової підсистеми⁴⁷⁵.

Самостійне місце в системі інноваційної інфраструктури займає підсистема інноваційного посередництва, яка забезпечує просування розробок від їх розробників до реципієнтів інноваційних продуктів. Функціонування цієї підсистеми спрямовано на поєднання попиту та

⁴⁷³ Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

⁴⁷⁴ Маренков Н. Л. Инноватика : учеб. пособие / Н. Л. Маренков. – М. : КомКнига, 2005. – 304 с.

⁴⁷⁵ Державна цільова програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. № 447 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 36. – Ст. 1201.

пропозиції на нові розробки, інноваційні продукти. Конкретні ж цілі суб'єктів господарювання, які до неї входять, можуть мати як підприємницький, так і непідприємницький характер. Зокрема, такі функції виконують венчурні фірми, бізнес-інкубатори, біржі інтелектуальної власності та ін. На відміну від інших підсистем інноваційної інфраструктури, підсистема інноваційного посередництва утворюється суб'єктами господарювання, які спеціалізуються на здійсненні зазначеної діяльності в інноваційній сфері, що дозволяє говорити про їх особливе місце в інноваційній інфраструктурі.

Суб'єкти господарювання, які утворюють інноваційну інфраструктуру, надають суб'єктам інноваційної діяльності необхідні для них послуги. Але, на відміну від суб'єктів інноваційної діяльності, для яких реалізація інноваційного проекту становить безпосередній, прямий інтерес, як із комерційної точки зору, так і з позиції підвищення конкурентоспроможності їхньої діяльності та/або продукції, а створення та реалізація обраних, чітко кваліфікованих інновацій є кінцевою метою та водночас основним засобом реалізації їх інтересів, для суб'єктів інноваційної інфраструктури недержавної форми власності участь в інноваційних процесах зумовлена, головним чином, мотивами прибутковості з одночасною відсутністю зацікавленості в сутності самої інновації та змісті інноваційного циклу. Діяльність же суб'єктів інноваційної інфраструктури державної або комунальної форми власності продиктована загальнодержавним стратегічним значенням питань інноваційного розвитку, а тому зацікавленістю держави в поширенні та активізації інноваційних процесів у країні, особливо в напрямках та галузях народного господарства, які визнані пріоритетними. Але в цьому випадку суб'єкти господарювання, що входять до державного (комунального) сектору інноваційної інфраструктури, все ж таки не мають прямої зацікавленості в реалізації інновацій як фактора або продукту їх виробництва, а отримують від цього комерційну вигоду.

Але найголовніша відмінність між суб'єктами інноваційної діяльності та суб'єктами, що належать до інноваційної інфраструктури, на наш погляд, полягає в іншому. Річ у тому, що суб'єкти інноваційної діяльності є ключовими фігурами будь-якого інноваційного процесу, його «рушійною силою», без діяльності яких неможливо отримати основну інтегративну властивість національної інноваційної системи – власне інновації. Суб'єкти ж інноваційної інфраструктури виступають як допоміжні дійові особи, до послуг яких звертаються суб'єкти інноваційної діяльності, що підвищує ефективність і полегшує здійснення інноваційного проекту. Їх незалучення до інноваційного процесу може ускладнити досягнення його кінцевої мети, а за сучасних реалій може навіть призвести до відмови від виконання інноваційного проекту, наприклад, за відсутності джерел його фінансування, але все ж таки вони не є його реалізаторами, ідеологами та виконавцями водночас.

Крім того, діяльність суб'єктів інноваційної інфраструктури належить до відмінних від інноваційної діяльності видів господарської діяльності, основний предмет якої не пов'язаний із безпосереднім здійсненням, реалізацією інноваційного процесу. Ця діяльність регулюється нормами відмінних від інноваційного законодавства інститутів господарського законодавства (банківського, страхового, інвестиційного законодавства та ін.). Їх же залучення до інноваційної сфери викликано, як правило, можливістю ефективно задовольнити свої інтереси в межах основної діяльності через взаємодію з суб'єктами інноваційної діяльності.

Багатоспрямованість функціонування інноваційної інфраструктури зумовлює різноманітність відносин, які складаються між суб'єктами інноваційної діяльності та суб'єктами інноваційної інфраструктури. Серед них можна виокремити інвестиційні, інформаційні, посередницькі, консалтингові, навчальні та інші відносини. Така класифікація інноваційних відносин, що складаються на рівні функціонування інноваційної інфраструктури, дозволяє виокремити також певні групи її суб'єктів.

Зокрема, до суб'єктів інноваційної інфраструктури, що беруть участь в інноваційно-інвестиційних відносинах, слід віднести інноваційно-інвестиційні фонди, банки та небанківські кредитно-фінансові установи, приватних інвесторів; до суб'єктів інноваційно-посередницьких відносин – компанії з управління правами інтелектуальної власності, Інтернет-біржі інтелектуальної (промислової) власності; до суб'єктів інноваційно-інформаційних відносин – патентні бюро, організації, що ведуть інформаційні бази даних; до суб'єктів інноваційно-консалтингових відносин – юридичні, аудиторські фірми, суб'єктів оцінної діяльності; до суб'єктів інноваційно-навчальних відносин – інноваційні інкубатори, організації з підготовки інноваційних менеджерів, патентних повірених, центри інноваційного розвитку.

Таким чином, суб'єкти інноваційної інфраструктури становлять окрему групу учасників відносин, які складаються в межах національної інноваційної системи. У рамках інноваційного процесу вони виконують насамперед функцію забезпечення, підтримання здійснення інноваційної діяльності її суб'єктами. Визнано, що функціонування інноваційної інфраструктури сприяє полегшенню учасникам ринкових відносин реалізації їхніх інтересів; підвищенню оперативності й ефективності роботи ринкових суб'єктів; організаційному оформленню ринкових відносин; полегшенню форм юридичного та суспільного регулювання ділової практики. Крім того, загальними цілями всіх елементів інноваційної інфраструктури, в тому числі й зон високих технологій (до яких відносять і технопарки – авт.), є створення нових робочих місць, диверсифікація регіональної економічної структури, підтримка суб'єктів господарювання, які лише починають займатися бізнесом, дифузія та використання нових технологій, збільшення прибутку.

Але в розглядуваному контексті формування національної інноваційної інфраструктури необхідно зробити досить важливе зауваження. На державному рівні визнано, що інноваційна інфраструктура в Україні є функціонально неповною, недостатньо розвинутою. Вона не охоплює всі

ланки інноваційного процесу. В інноваційному середовищі практично відсутні венчурні фонди та центри трансферу технологій. Не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-технічні розробки. Не в повному обсязі використовуються освітній та науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, у сфері інформаційно-комунікаційних, високих наукоємних технологій, а також інформаційні ресурси системи науково-технічної та економічної інформації, зокрема бази даних технологій, науково-технічних досягнень. Не визначено механізм стимулювання створення інноваційної інфраструктури.

На цьому етапі становлення національної інноваційної інфраструктури в Україні фактично діють лише окремі її складники, а відсутні елементи доповнюються діяльністю універсальних інститутів. Зокрема, недостатність інноваційних фондів компенсується діяльністю з надання кредитних ресурсів для реалізації інноваційних проектів універсальних банків та небанківських кредитно-фінансових установ, окремих підприємств, які виступають як приватні інвестори. Дефіцит якісної інноваційно-навчальної підготовки намагаються нівелювати наданням правової допомоги, щоправда, в рамках окремих програм, суб'єктам малого підприємництва, проведенням спеціалізованих конференцій та семінарів, курсів із підготовки інноваційних менеджерів, оцінювачів інтелектуальної власності. Однак, безумовно, для стимулювання, підтримання інноваційних процесів та якісних перетворень із використанням досягнень науково-технічного прогресу слід формувати спеціалізовані сегменти інноваційної інфраструктури і передусім розпочати з розроблення необхідного для них законодавчого поля.

У зв'язку з розвитком відносин, пов'язаних із реалізацією інноваційних проектів, постійною зміною структури їх суб'єктного складу та потребою вдосконалення чинного законодавства, актуальним залишається питання щодо необхідності закріплення в останньому кваліфікаційних характеристик, організаційних форм, видів та основних вимог до суб'єктів інноваційної

діяльності, інших суб'єктів та елементів національної інноваційної системи. Крім того, нормами чинного законодавства України про інноваційну діяльність повинні оформлюватися взаємозв'язки між указаними категоріями (із розширенням та конкретизацією в спеціальних актах законодавства), а також устанавлюватися організаційно-правові форми суб'єктів інноваційної діяльності, форми зобов'язальних відносин між ними та іншими суб'єктами.

3.2. Вищі навчальні заклади – законодавчі проблеми комерціалізації результатів наукових досліджень

Поняття комерціалізації як елемента інноваційного процесу

У сучасному світі, коли економіка України все більше інтегрується у світову, необхідно усвідомлювати те, що комерціалізація наукових розробок є основою конкурентного розвитку підприємництва. Отримання нових знань і технологій та їх використання в інтересах соціально-економічного розвитку держави безпосередньо визначають роль і місце країни у світовому співтоваристві, рівень життя народу і забезпечення національної безпеки. У промислово розвинених державах 80-95% приросту валового внутрішнього продукту припадає на частку нових знань, утілених у техніці та технологіях. Це свідчить про те, що зазначені країни йдуть шляхом інноваційної економіки. При цьому правова охорона нових технічних рішень і технологій відповідно до законодавства з питань інтелектуальної власності дозволяє компаніям завоювати на певний проміжок часу панівне становище на ринку збуту конкретної продукції. Обсяг світової торгівлі ліцензіями на об'єкти інтелектуальної власності щорічно збільшується на 12 %, у той час як темпи зростання світового промислового виробництва не перевищують 2,5-3% на рік⁴⁷⁶.

Питання про передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності від розробника виробнику є одним із ключових питань функціонування будь-

⁴⁷⁶ Сутність та система індикаторів економіки, заснованої на знаннях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Economics/14_79527.doc.htm.